

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת מקץ תשע"ד

וכל מעשיך יהיו לשם שמים

היו שואלים אותי, היה מקום לתקן להפך, שיאכל הרבה בערב פסח, כדי שיהיה שבע, וכך יהיה ניכר שאוכל את המצה לשם שמים, מפני מצות ה', ולא מפני שהוא רעב. אבל חז"ל לא תיקנו כך, אלא תיקנו להפך, שלא לאכול בערב פסח, כדי שבליל הסדר יהיה רעב ויאכל את המצה לתאבון. ומדוע תיקנו כך? כי אם אדם רעב ורוצה לאכול, ובכל זאת הוא אוכל לשם מצוה ולא רק בגלל שהוא רעב, זוהי זכות גדולה יותר; שלמרות שהוא רעב, הוא כופה את יצרו ואוכל לשם מצוה. ומ"מ, אינני בטוח שזה הפשט.

יש הרי סוברים בדעת הרמב"ם, שמצוות אכילה לא צריכות כוונה. למרות שבמצוות אחרות אנו פוסקים, לפחות מספק, שמצוות צריכות כוונה (שו"ע או"ח סי' ס"ד), לדעת הרמב"ם מצוות של אכילה לא צריכות כוונה, ובכל זאת אם אוכל לשם מצוה זו בודאי יותר זכות. וכן להפך, בעבירות, אם היה יכול לעשות בפחות הנאה ועשה ביותר הנאה, זה מחייב אותו לפעמים חטאת (עי' שבועות יח, ב). כי עצם זה שנהנה, זו סבה לחייב אותו חטאת. וכן להפך, במצוה, כשאדם נהנה מלאכול מצוה, זה יחשב לו מצוה יותר גדולה.

כוונה ביבום

ביבום יש הרי מחלוקת, עד כמה צריכה המצוה להיות לשמה: "אבא שאול אומר, הכונס את יבמתו לשם נוי, ולשום אישות, ולשום דבר אחר - כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הולד ממזר; וחכמים אומרים: 'יְבָמָה יָבֵא עֲלֶיהָ' (דברים כה, ה) - מכל מקום" (יבמות לט, ב). לדעת חכמים, מקיים מצות יבום גם אם כונס את יבמתו לשם נוי או לשם אישות. הפוסקים האשכנזים חששו לדעת אבא שאול, ולכן האשכנזים אינם נוהגים לַיָּבֵם אלא במקרים חריגים (עי' רמ"א אה"ע סי' קס"ה ס"א). והנה, המפרשים נחלקו בדעת אבא שאול, האם כונתו לומר שהיבם צריך לכוין לשם מצוה בלבד, ואם כיון לשם מצוה ולשם נוי גם יחד זהו כבר בכלל "פוגע בערוה", או שמא רק אם כיון לשם נוי בלבד הוא כפוגע בערוה, אבל אם מכוון גם לשם מצוה - פלט לו מזה.

כאמור, המפרשים נחלקו בזה, אבל בכל זאת, בסברא, אם נאמר שאבא שאול מתיר לַיָּבֵם כשהיבם מכוין שתי כוונות יחד (כונת מצוה וכונה אחרת), אז קשה להביין: הרי מעיקר הדין מצות יבום קודמת למצות חליצה (משנה בכורות יג, א), וא"כ מהו החשש הגדול שחששו לו האשכנזים, עד כדי כך שביטלו בגללו מצות עשה דאורייתא זו? וכי אי אפשר לומר ליבם לכוון גם לשם מצוה?! הרי ברוך ה' אנו רגילים כבר מילדות ללבוש ציצית לשם מצוה, להניח

חסרון כונה גורע בשלמות המצוה

ראובן אומר לאחים: "הלו אַמְרֵתִי אֲלֵיכֶם לְאָמֵר, אֶל תִּחַטְּאוּ בַיָּלֶד, וְלֹא שְׂמַעְתֶּם, וְגַם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ" (בראשית מב, כב). ראובן לא מתכוין לומר סתם, "אמרתי לכם"! כוונתו לומר: הסבורים אתם שכל ההסתבכות באה בגלל שראיתם את צרת יוסף ולא התחשבתם בו?! לא נראה שזה כך! שהרי אני כן התחשבתי בצרת יוסף - אַמְרֵתִי אֲלֵיכֶם לְאָמֵר אֶל תִּחַטְּאוּ בַיָּלֶד - ובכל זאת גם אני יושב כאן בבית הסוהר. אז מוכח מזה, שלא רק אי ההתחשבות ביוסף הביאה עלינו הצרה הזאת, אלא "גם דָּמוֹ הִנֵּה נִדְרָשׁ" - גם דם הזקן (רש"י שם), שבדבר הזה גם אני לא התחשבתי, ולכן גם אני נענש כאן.

מי הוא "הזקן"? - קשה לומר שהכונה ליעקב, שהרי ראובן ודאי לקח בחשבון גם את צערו של יעקב, כפי שרואים בפסוקים וברש"י (עי' רש"י שם לו, כב; ושם לו, ל). לכן נראה, שהכונה היא ליצחק, שנאמר: "וַיִּבְרַךְ אֹתוֹ אַבְרָהָם" (שם, לה), ופירש רש"י שהכונה היא ליצחק, שהיה בוכה מפני צרתו של יעקב, [אף שלא היה אבל על יוסף, כיון שהיה יודע שהוא חי] (רש"י שם). על הצער הזה ראובן לא חשב, ולא לקח אותו בחשבון. ולמרות שסוף סוף פעל להצלתו של יוסף, בכל זאת, כיון שצערו של יצחק לא היה מהמניעים אותו לפעול, ומעשה ההצלה לא נעשה עם כל הכוונות הנדרשות - המעשה לא היה שלם, ולרום מדרגתו של ראובן, הקב"ה דקדק עמו כחוט השערה והעניש אותו על כך.

הגמרא אומרת, "מאי דכתיב, פִּי יִשְׁרִים דְרַכֵּי ה', וְצַדִּיקִים יִלְכוּ בָם וּפְשָׁעִים יִפְשְׁלוּ בָם? (הושע יד, י) משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן, אחד אָכְלוּ לשום מצוה, ואחד אָכְלוּ לשום אכילה גסה. זה שאכלו לשום מצוה - וצדיקים ילכו בם; וזה שאכלו לשום אכילה גסה - ופושעים יכשלו בם" (נזיר כג, א). הרי, שגם מי שעושה את המעשה הנכון, אם חסר לו פְּפוּנָה - הוא נקרא פושע. אמנם הגמרא דוחה ואומרת שאדם כזה לא ראוי להקרא "פושע", ולא על כגון זה נאמר הפסוק, שהרי אכל את הפסח וקיים את המצוה כהלכתה, רק שלא עשה כן עם כל הכוונות הרצויות, אך גם אחרי שהגמרא חוזרת בה, נראה שהיסוד נשאר, שלא די בעשיית המעשה הנכון, אלא צריך גם כוונה נכונה, וחסרון בכוונה הוא חסרון בשלמות הכללית של המעשה, [אלא שאין נכון לקרותו "פושע"].

ובאמת אני תמה קצת בענין זה: חז"ל הרי ציוו עלינו שלא לאכול מצוה בערב פסח, ובכלל לא לאכול הרבה בערב פסח, כדי שנאכל מצוה לתאבון בליל הסדר. ולכאורה, אם

ושלמותה, ובעשותו אותה המצוה, תחיה נפשו באותו מעשה לעולם הבא (פירושו המשנה לרמב"ם שם). אם היו פחות מצוות, מי יודע אם היינו עושים מצווה אחת לשמה. כשיש כ"כ הרבה מצוות, יש סיכוי שנעשה מצוה אחת לשמה, ונזכה לחיי עוה"ב. רואים כמה קשה לכוון לשמה. לכאורה כל אחד מאיתנו מקיים מצוות לשמה, מניח תפילין, לובש ציצית, ברכת המזון, נטילת ידים, אבל לא תמיד הלשמה הוא כל כך, בסדר. התפילה היא לא תמיד כ"כ לשמה כמו שהיא צריכה להיות, רבי חנניה בן עקשיא אומר שצריך הרבה תורה ומצוות כדי שמצוה אחת תביא אותו לחיי עוה"ב. יש כל כך הרבה מצוות, ומי יודע אם יש מצוה אחת שמביאה אותו לחיי עוה"ב.

הרמב"ם מביא שם כראיה לדבריו את הסיפור הידוע על רבי חנינא בן תרדיון (ע"ז יח, א), שכשגזרו הרומאים שלא ללמוד תורה, הקהיל קהלות ברבים, ולמד תורה כשספר תורה מונח לו בחיקו. אמר לו רבי יוסי בן קיסמא: "תמה אני אם לא ישרפו (הרומאים) אותך ואת ספר התורה באש!" כיון שאמר לו כך, שאל אותו רבי חנינא בן תרדיון: רבי, מה אני לחיי העולם הבא? אמר לו רבי יוסי בן קיסמא: כלום מעשה בא לידך? (כלומר: כלום נודמן לך פעם בחייך לעשות איזו מצוה כהוגן?) אמר לו: אכן כן. נודמנה לי פעם מצות צדקה שקיימתיה על דרך השלמות. אמר לו רבי יוסי בן קיסמא: אם כן, מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי.

וקשה: רבי חנינא בן תרדיון מקהיל קהילות ברבים ללמד תורה, למרות שמבין שעלול להשרף בגלל זה על קידוש השם, כפי שאכן קרה לבסוף (ע"ז שם) - דבר זה בפני עצמו אינו מספיק כדי להביאו לחיי העולם הבא? ! מהו א"כ פירוש השאלה "כלום מעשה בא לידך"? התשובה היא, שלמרות שמעשהו של רבי חנינא בן תרדיון הוא מעשה גדול מאד, אבל עדיין יתכן שהוא נעשה "שלא לשמה". אולי הוא כועס על הרומאים, שהרגו כל כך הרבה יהודים, ולכן הוא "דווקא" לא שומע להם. אדריאנוס גוזר לא ללמוד תורה, אני דווקא אלמד תורה! זה יפה, אבל זה עוד לא "לשמה". עוד לא מגיע עוה"ב בעד זה. ודאי שהאמת היא שרבי חנינא בן תרדיון קבל הרבה עוה"ב עבור כל התורה שלמד כל ימי חייו, ועל כל התורה שלמד, ועבור זה שנשרף על קידוש השם, אבל בכל זאת, רבי חנינא בן תרדיון חושש, שמא כל זה לא היה "לשמה" באופן מוחלט, וא"כ לא יזכה בכל זה לחיי עוה"ב. מה מוכיח שמגיע לו עוה"ב? דוקא מעשה אחד קטן, נתינת צדקה בסתר בלא שאף אחד ידע מזה, בעד זה מגיע עוה"ב!

מבהיל על הרעיון! אפשר ללמוד וללמד תורה כל החיים, ולהשרף על קידוש השם, ועוד לא מגיע עוה"ב בעד זה! רק עבור מעשה קטן שנעשה לשמה בשלמות, רק עבורו זוכים לעוה"ב! מצד אחד זה מבהיל, אבל מצד שני זה גם מחמם את הלב, שאפשר עבור מעשה קטן שנעשה לשמה בתכלית השלמות לקנות עוה"ב.

תפילין לשם מצוה, לכוין לפני ק"ש לצאת ידי חובת ק"ש, וא"כ גם ליבם אפשר לומר שיכוין גם לשם מצוה. על כרחך שהדרישה של אבא שאול היא שיכוין רק לשם מצוה בלא שום כונה אחרת, וזה באמת קשה. לא כל אחד מסוגל לזה.

כל מעשה מורכב מכחות רבים

הרמב"ם מסביר, שמה שיהודי נדרש לעשות, מה שרצוי שיעשה, זה "בְּכָל דְרָכֶיךָ דְעָהוּ" (משלי ג, ו). שכל מה שהוא עושה, יעשה רק לשם כוונה רצויה. לאכול לא מפני שהאוכל טעים, אלא מפני שצריך כח לעבודת ה'; לישון לא מפני שאני עייף ורוצה לישון, אלא מפני צריך כח ללמוד מחר; לעשות את כל הדברים שגם אדם אחר עושה, אבל לעשות אותם לשם שמים (ע"י רמב"ם הלכ' דעות פ"ג ה"ג). זו השלמות של יהודי. זהו עובד ה', שבאמת בכל מצב עושה לשם שמים.

דברנו כבר על המעלה הגדולה של מתתיהו, שעשה את המרידה ביוונים רק לשם שמים. לא בגלל חשבונות מדיניים וכלכליים, אלא אך ורק לקיים תורה ומצוות. ממילא זכה גם למה שלא התכוין; זכה בעצמאות מדינית, "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה"¹ (רמב"ם הלכ' חנוכה פ"ג ה"א), מפני שעשה רק לשם שמים, וכדברי חז"ל: "עצת ה' היא תקום" (משלי יט, כא) - עצה שיש בה דבר ה', היא תקום לעולם (סנה' כו, ב). אם עושים את העצה לשם ה', אז זה מצליח.

חז"ל אמרו על הפסוק "אם יש עלי מלאך מליץ אָתָּךְ מני אֵלָךְ להגיד לאדם ישרו - ויחננו, ויאמר: פְּדֵעָהוּ מִיָּדָה שַׁחַת, מִצָּאֵתִי כִפֹּר" (איוב לג, כג-כד), שלפעמים יש לאדם רק "מִלְאָךְ מְלִיץ אָתָּךְ" שנברא ממעשה טוב אחד ויחיד שעשה², וגם במלאך זה יש רק חלק "אָתָּךְ מְנִי אֵלָךְ" שמליץ טוב עליו - כי יש באותו מעשה תשע מאות תשעים ותשעה חלקים של חובה, ורק חלק אחד של זכות - ואף על פי כן גם זה מספיק לפעמים להציל את האדם מִיָּדָה שַׁחַת (שבת לב, א). מה הפשט? איך יש תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לחיוב ואחד לזכות? - זה יכול להיות בכוונות. אם היו לו כל מיני כוונות במעשה שעשה, אבל היתה לו גם כוונה לשם מצוה, אז הכוונה הזו תציל אותו. וכמובן, כמה שיש פחות כוונות אחרות במצוה, יש יותר סיכוי שהמצוה תציל. רואים מכאן, שהקב"ה שוקל כל מעשה לפרטי פרטיו. במעשה הכי פשוט שיהודי עושה יש אלף חלקים, ואולי אחד מהם לזכות.

המשנה אומרת, "רבי חנניה בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הִרְפָּה להם תורה ומצוות" (משנה מכות כג, ב). יש כמה פירושים למשנה זו³, אבל הרמב"ם פִּרְשׁוֹ כֵן: למה נתן ה' תרי"ג מצוות? האם אי אפשר היה להסתפק במספר קטן יותר, עשרים שלושים מצוות, ודי? אומר הרמב"ם: עם "שלא לשמה" אי אפשר לזכות לחיי עוה"ב. ולכן, כיון שרצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הִרְפָּה להם תורה ומצוות, "כי בהיותם הרכה, אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהן על מתכונתה

להשתדל לעשות הכל לשם שמים

כשיושבים בישיבה ולומדים תורה, יש סיכוי גדול שעושים מצוות לשמה, שיהיה יותר מאחד מיני אלף שעושים לשמה. היום הממשלה כבר דואגת מאד שבישיבות יעשו רק לשמה, שלא יקבלו שום עולם הזה, שיעשו רק לשמה. בישיבה יש סיכוי גדול שאנחנו עושים מצוות לשמה. ובכל זאת צריך לדעת, שגם בישיבה, לא על כל מצוה מקבלים עולם הבא, רק על מצוה שבאמת מקיימים לשמה. וראים שאין בזה ביטול ברוב. אם יש תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לחיוב ואחד לזכות, לא אומרים שזה בטל ברוב, אלא שום דבר לא הולך לאיבוד, וכמובן גם להפך, אם יש תשע מאות תשעים ותשעה חלקים לזכות ואחד לחובה, גם זה לא בטל ברוב.

זה הרי הסיכום של ספר קהלת, "פִּי אֶת כָּל מַעֲשֵׂה הָאֱלֹקִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נֶעְלָם, אִם טוֹב וְאִם רָע (קהלת יב, יד). מאי אם טוב ואם רע? אמרי דבי רבי ינאי: זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא" (חגיגה ה, א), שבתוך המעשה הטוב מעורב גם צד רע. צריך היית לתת לעני את הצדקה בצניעה, בלי לבזותו בפרהסיא, ואם לא עשית כן, יביאך האלקים במשפט על זה. הקב"ה מביא כל דקדוק קטן במשפט אם טוב ואם רע, אין דבר שלא נכנס במשפט, הקב"ה משגיח על כל מעשה הכי קטן. לכן, כדאי שלימוד התורה שלנו יהיה כמה שיותר לשמה, וכן התפילה שלנו וקיום המצוות שלנו שיהיו כמה שיותר לשמה.

אחאב מלך ישראל היה רשע, התנ"ך מספר הרבה על הרשעה שלו, אבל נלחם נגד ארם. על מה? על גבול ישראל, שרמות גלעד שייכת לנו ולא שייכת לארם (מל"א כב, ג-ד). על זה הוא יוצא למלחמה נגד ארם, וגם נהרג במלחמה ההיא

(שם, לד-לה). הנביא הזהיר אותו שיהרג (שם, יז ורש"י שם), והוא באמת נהרג. אז היה מקום לחשוב, שהוא נהרג על קידוש השם, ויש לו חלק לעוה"ב, כמו לכל החסידים שנהרגו על קידוש השם. ובכל זאת המשנה אומרת שאין לו חלק לעוה"ב (סנה' ז, א), כי כנראה לא היה לו את ה"לשמה" שצריך. הוא עובד עבודה זרה, אז אין לו "לשמה" לשם שמים. הוא רוצה להגן על גבול ישראל, וזה יפה מאד, ובכל זאת זה לא נקרא שהוא נהרג על קידוש השם. להפך, הוא דוגמא בתנ"ך לרשעים. הרי שהמעשים הכי גדולים בלי הכוונות הנכונות יכולים להתאפס, ואם הם מעשים קטנים יותר, אבל עם הכוונות הרצויות - הם יכולים להביא עוה"ב. כמו שהרמב"ם אומר, שזו כל התכלית שלנו בעוה"ז, לבוא לידי עוה"ב, אז רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כדי שנבוא לחיי עוה"ב. צריך להשתדל מאד במעשים שלנו שיהיו בכוונה הרצויה, יחד עם דקדוק הדין כמובן, שהמעשה יהיה המעשה הנכון, ושיהיה לשם שמים.

יהי רצון שנזכה שיתקדש שם שמים על ידינו כמו שהתקדש ע"י החשמונאים בזמנם, ונזכה גם אנחנו לגילוי כבוד מלכות שמים, ותחזור המלכות לעם ישראל לא רק למאתים שנה אלא לדורות עולם.

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

1. ומנין השנים המדוייק מיום שנצחו את מלכות יון ועד החורבן, הוא מאתים ושש שנים. ק"ג שנה למלכות בית חשמונאי, וק"ג שנה למלכות בית הורדוס (ע"י ע"ז ט, א). [נעכ"פ, מבואר במרא (שם), שרק בעשרים ושש השנים הראשונות של מלכות בית חשמונאי היתה מלכות ישראל עצמאית לגמרי. אבל אח"כ, במשך מאה ושמונים שנה שנותרו עד החורבן, היתה מלכות ישראל כפופה ומשועבדת למלכות רומי].

2. וכפי שמביא שם המהרש"א (שבת לב, א בחידושי אגדות) מחכמי האמת, שכל מצוה שאדם עושה, בורא לו הקב"ה מלאך מליץ ופרקליט טוב, וכן בהיפך, בעושה מעשה רע - בורא לו מלאך רע וקטיגור.

3. ע"י "חינוך" (מצוה ט"ז) שפירש באופן אחר מכפי שפירש הרמב"ם, וע"י בפירוש הריב"ן על המשנה (מכות כג, ג) שפירש גם הוא באופן אחר.